

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д.ик.н. Невяна Стефанова Кръстева- член на жури за заемане на академичната длъжност „професор”

в област на висше образование по 3.8. Икономика /икономика и управление по отрасли – туризъм/, обявен в ДВ. бр. 58 от 26.07.2016 г. ,
с кандидат доц. д.ик.н. Соня Милева - Божанова

Настоящата рецензия е изготвена в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав на Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за неговото приложение (ППЗРАСРБ). Рецензията е съставена в три части и заключение, включващи изисквания към кандидата и към неговата учебна и научно - изследователска дейност.

Изисквания към кандидата

(чл.29 (1), (2) от ЗРАСРБ и чл. (1) ППЗРАСРБ)

Кандидатът Соня Варадинова Милева-Божанова е родена на 22.05.1975 година в гр. София. Завършила е висше си образование в Университета за национално и световно стопанство (УНСС), с ОКС „бакалавър“ по „Международен туризъм“ (1995-1998 г.), и „Бизнес реклама“ (1996- 1999 г.) и ОКС „магистър“ по „Международен туризъм“ (1998-1999 г.). Става редовен докторант в УНСС (2000-2003 г.) по научната специалност 05.02.26. Маркетинг (Конкуренция в международния туризъм). Придобива ОНС „доктор“ със защита на докторска дисертация на тема “Реинженеринг и конкурентоспособност на туристическия продукт” (2003 г.).

От 2004 ч. е асистент в Стопански факултет на СУ „Св. Климент Охридски“; през 2008 г. става доцент по научната специалност 05.02.18 „Икономика и управление по отрасли (Туризъм)“; през 2016 г. защитава научната степен „доктор на икономическите науки“ по 3.8. Икономика (Икономика и управление по отрасли – Туризъм) след защита на дисертационен труд на тема „Анализ и оценка на

структурните изменения и темп на развитие на туризма под влияние на глобализацията“, като даващият тази рецензия участваше в журито.

Кандидатът доц. С. Милева участва в специализирани комисии, експертни съвети и работни групи по процедури по акредитация на НАОА, външен експерт към НАПОО, оценяване на проекти на НИД, комисия па Еразъм в Стопански факултет и др. Отговорен редактор е на списание “Science & Research” издавано от Българска камара за образование, наука и култура (БКОНК) и е член на редакционните колегии на изданията “Acta Universitatis Danubius – Economics към Университета “Danubius” (Румъния); ATLAS Business Tourism Conference (Португалия); The 2nd International Entrepreneurship and Career Symposium” (2015) - MUĞLA SITKI KOÇMAN UNIVERSITY (Турция); 3rd Interdisciplinary Tourism Research Conference (Турция).

Доц. Милева се ползва с авторитет не само в академичните среди, но и между специалистите в практиката.

Изисквания към учебната дейност

(чл.29 (4) и чл. 29 „б” (2), т.2 от ЗРАСРБ и чл. 61 (2), т.1 от ППЗРАСРБ)

В СУ „Св. Кл. Охридски“ кандидатът доц. С. Милева изнася лекции по учебните дисциплините “Икономика и управление на международния туризъм”, “Икономика и управление на туроператорската, агентска и транспортна дейност”, „Маркетинг на туризма и управление на дестинацията“, „Управление на туроператорската и агентска дейност“, „Екскурзоводско обслужване и туристическа анимация“, „Туризъм на историческото наследство“ пред студенти в ОКС „магистър“, специалност “Икономика и управление в туризма”, както и лекции и по учебната дисциплина „Ресторантски операции“ на студенти в ОКС „бакалавър“, специалност „Туризъм“ в Геолого-географски факултет на СУ, както и дисциплините „Културен туризъм“ пред студенти в ОКС „магистър“ в програмите „Музеология“ към Исторически факултет на СУ и „Мениджмънт и социализация на културното наследство“ към Философски факултет на СУ. В периода 2009-2016 г. е участвала в рамките на програма „Еразъм“ за преподавателска мобилност.

Участвала е в проект „Създаване на устойчив капацитет за прилагане на електронно дистанционно обучение за студентите от Стопански факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“, като е разработила електронен вариант на лекционните курсове на

учебните дисциплини „Маркетинг и управление на туристическата дестинация“ и „Икономика и управление на международния туризъм“.

Осъществила е научно ръководство на общо 53 дипломанти, успешно защитили дипломни работи в различни магистърски програми (специалности), в т.ч. 49 в Стопански факултет и други 4 във Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.

За периода 2008-2016 г. е била научен ръководител на общо седем докторанта, шест от които успешно придобили ОНС „доктор“.

Участвала е в научни журита за придобиване на ОНС „доктор“ общо 22 пъти (в т. ч. с 9 рецензии и 13 становища), включително и като председател на научно жури, както и в жури за заемане на академична длъжност общо 4 пъти, в т.ч. за „доцент“ (2 становища) и за заемане на академична длъжност „професор“ (2 становища).

Изисквания към научно - изследователската дейност

(чл.29 (1), т.3, т.4, чл. 29 „б“ (2), т.2 от ЗРАСРБ и чл. 61 (2), т.3 и т.4, чл. 61 (2), т.2 от ППЗРАСРБ)

Кандидатът участва в обявения конкурс за „професор“ по 3.8. Икономика /икономика и управление по отрасли – туризъм/, обявен в ДВ. бр. 58 от 26.07.2016 г. с **общо 46 научни публикации**, които не повтарят представените за придобиване на образователната и научна степен „доктор“, научната степен „доктор на науките“ и заемане на академичната длъжност „доцент“ научни трудове, съгласно чл. 29 ал. 1 т. 3 от ЗРАСРБ. Общият обем на публикациите е 1310 страници, които са представени детайлно по вид и обем в Таблица. 1.

Приетите за рецензиране публикации по вид, авторско участие и отпечатване на български и чужд език са както следва:

- 7 монографии, от които една в чужбина и 6 в България; 1 самостоятелна и 6 колективни;
- 4 студии, от които 4 в България;
- 13 статии, от които 2 в чужбина и 11 в България; 11 самостоятелни и 2 колективни;
- 19 доклади, от които 6 в чужбина и 13 в България, 12 самостоятелни и 7 колективни
- 2 учебника и 1 учебни пособия. 3 колективни

Таблица №1

Критерии	Брой	Страници*	Номерация в списъка с публикации
Публикации – общо	46	1310	
– в т.ч. самостоятелни	28	787	
- в т.ч. в чужбина	9	103	
Монографии	7	553	
- в чужбина	1	12	6
- в България	6	541	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7
Студии	4	288	
- в чужбина	0	0	
- в България	4	288	8, 9, 10, 11
Статии	13	150	
- в чужбина	2	48	12, 21
- в България	11	102	13,14,15,16,17,18,19,20,22,23,24
Доклади	19	192	
- в чужбина	6	43	26, 31, 34, 36, 37, 40
- в България	13	149	25,27,28,29,30,32,33,35,38,39,41,42,43
Пленарни доклади на конференции	1	11	39
Учебници	2	81	44, 45
Учебни пособия	1	46	46
Участие в проекти	20		
- в т.ч. международни	5		
- в т.ч. р-тел на проекти	7		
Брой известни цитирания	194		
- в т. число в чужбина	53		

*бр. страници по БДС

За всички трудове, които са разработени в колектив са представени разделителни протоколи, (когато в самия труд не е отбелязано участието на съавторите).

Приетите за рецензиране трудове са рецензирани от хабилитирани преподаватели от СУ ”Св. Кл. Охридски”, МВБУ, както и от съответните редколегии и рецензенти на научните списания и форуми, където са били отпечатани. В по-голямата си част трудовете са отпечатани в престижни издателства у нас и по света. Доказателство за разпространението на резултатите от изследванията на кандидата са наличните 194 цитирания.

В тематично отношение продукцията, с която кандидатът участва в конкурса е сравнително разнородна. В нея обаче преобладават публикации, отнасящи се до

сферата на туризма в различни аспекти, което е в съответствие с обявения конкурс. Анализът на публикациите дава основание да се обединят в тематичните направления, обобщени в Таблица 2.

Посочените тематични направления дават реална представа за развитието на научното познание в областта на туризма. В структурно отношение те разкриват процеса на декомпозиране на формирани се научни области и потвърждават хипотезата, че колкото по-зряло и по-развито става научното познание, толкова по-целенасочен става анализът и по-точни изводите, които един автор прави.

Първото от рецензираните тематични направления се отнася до международния туризъм. (монографии № 1, 4, 5, 7, доклади: № 41, статии № 14, 17).

В тези публикации кандидатът на основата на разработени теоретични модели и емпирични изследвания прави важни изводи за теорията на международния туризъм. По-голямата част от тези проблеми са нови за изследователската практика и научната литература по въпроса у нас. В първата самостоятелна монография са определени детерминантите, перспективите и тенденциите за развитие на международния туризъм от гл. т. на качествените, количествени и структурни характеристики на отрасъла. Разгледани са още въпросите, свързани с развитието на транспорта, процесите на глобализация, интеграция и експанзия в сферата на туризма. В труд 4 от списъка, в раздела разработен от кандидата, са разгледани са класификацията и типологията на органите на управление. Направен е сравнителен анализ на изпълняваните функции, структура и организационна структура на тези органи. Туристическата политика е изследвана на различни нива – международно, национално и регионално като инструмент за регулиране и насърчаване на туризма. Фокусът е насочен също така към различните видове взаимоотношение с нестопанските и стопански структури като съществена част от индивидуалните и обществени отговорности, допринасящи за развитието на туризма. В една от статиите (14), съотнесена към тази група проблеми, се изследва туристическото поведение в контекста на маркетинга на взаимоотношенията

Във второто тематично направление в областта на **Развитие на туризма в България** (8, 12, 23, 29, 36, 42) са изведени и обосновани въпросите, свързани с анализа и оценката на българския туризъм от перспективата на емитивните пазари. Разгледани са темата за интензифицирането на различните видове заплахи, сценарии и прогнози

за развитие на туризма. Диагностицирана е динамиката на инвестициите в туризма, като специално внимание е отделено на ПЧИ и българските инвестиции в чужбина.

Следващото от разглежданите направления **Образование по туризъм** (13, 16, 20, 21, 22, 25, 39, 43) на основата на задълбочен анализ на съществуващите теории критически са осмислени редица категории и понятия.

Статиите, които съотнасяме към тази област на изследване на автора са посветени на въпросите за съвременните потребности на пазара на труда по отношение на професиите, компетенциите и уменията на заетите в туристическите агенции туроператори, като част от туристическия сектор.

Четвъртото самостоятелно направление на изследване от кандидата е **Национален туристически маркетинг** (6, 9, 10, 15, 23, 26, 27, 32, 35). В колективната монография кандидатът участва по темата за ефективността на националната туристическа реклама в туризма, като част от част от националния туристически маркетинг и комуникационна политика. Интерес представлява една от студиите, която изследва особеностите на туристическите борси и изложения.

В петото направление **Диверсификация на туристическия продукт** (2, 18, 18, 31, 33, 23, 37, 38, 40) очевидно личат личните предпочитания на кандидата по конкурса: темата за ролята на културният туризъм като част от развлекателната индустрия, Проведено е пилотно проучване сред потенциални потребители с цел оценка на предварителните нагласи и интерес от практикуването на тъмен туризъм и посещение на подобни туристически обекти в България. Паралелно с това е проведено допитване да НПО, официални власти и туристически агенции с цел оценка на потенциала за предлагане на тъмен туризъм. Общите изводи са, че е налице ограничен интерес, съответно незаинтересованост от предлагане на туристически продукт за толкова ограничена пазарна нисша.

В областта на **Конкурентоспособност на туристическите фирми** (3, 11, 28, 30) с помощта на емпиричен материал от собствени изследвания са анализирани същността, съдържанието и организацията фирмите в туризма за постигане на конкурентоспособност. Авторското участие в колективния труд включва диагностициране влиянието на процесите на глобализация върху туроператорската дейност. Установени са различните формите на експанзия на пазара и интеграционните процеси, които разкриват новите условия на работа в сектора и възможностите за предлагане на качествен и конкурентоспособен продукт. По темата кандидатът има участие и в колективен труд, който е издаден в Сърбия.

Таблица 2

Вид на публикацията	Общо	Направление на изследване Международен туризъм [1]	Направление на изследване Развитие на туризма в България [2]	Направление на изследване Образование по туризъм [3]	Направление на изследване Национален туристически маркетинг [4]	Направлени е на изследване Диверсификация на туристическия продукт [5]	Направление на изследване Конкурентоспособност на туристическите фирми [6]
Монографии	7						
- в чужбина	1				1		
- в България	6	4				1	1
		№ 1, 4, 5, 7			№ 6	№ 2	№ 3
Студии	4						
- в чужбина	0						
- в България	4		1		2		1
			№ 8		№ 9, 10		№ 11
Статии	13						
- в чужбина	2		1	1			
- в България	11	2	1	4	2	2	
		№ 14, 17	№ 12, 23	№ 13, 16, 20, 21, 22	№ 15, 24	№ 18, 19	
Общо	24	6	3	5	5	3	2
Доклади	19						
- в чужбина	6	1	3	3	4	6	2
- в България	13	1	1	3	1	4	
			2		3	2	2
		№ 41	№ 29, 36, 42	№ 25, 39, 43	№ 26, 27, 32, 35	№ 31, 33, 34, 37, 38, 40	№ 28, 30
Общо	43	7	6	8	9	9	4

Важна характеристика на представените научни трудове е техният изследователски характер. В почти всички трудове се използват данни от конкретни емпирични изследвания проведени от автора по съответния проблем. Това позволява теоретичните анализи да бъдат подкрепени с данни от управленската практика както и на основата на анализа на данните от тези изследвания да бъдат направени съответни теоретични изводи.

Съдържателният анализ на предложените за участие в конкурса трудове, показва, че кандидатът изследва както традиционни, така и нетрадиционни научни области за развитието на съвременния туризъм. Посочените приноси в шестте тематични направления на традиционните и нетрадиционните изследвания представляват трансформиране на научното познание на съвременните тенденции на теорията в туризма. Независимо от безспорните постижения на кандидата в някои от неговите публикации се наблюдават и незначителни пропуски. Без да отдаваме голямо значение на тази част от оценката можем да отбележим следното:

1. В единични случаи изследваните от кандидата проблеми не са изведени до конкретни, конструктивни предложения за решение, въпреки прецизното формулиране и обосноваване на тяхната актуалност.
2. В някои от трудовете кандидатът лансира идеи, които представляват добра основа за извеждане на значими за теорията и практиката обобщения, които авторът не е счел за необходимо да доразвие.
3. В представените по конкурса трудове са разгледани почти всички въпроси, представляващи същността на преподаваните от него дисциплини. Кандидатът обаче не е проявил достатъчна настойчивост и упоритост да ги ориентира към образователния процес чрез разработването на учебници и учебни помагала

Посочените **критични бележки** по никакъв начин не намаляват значимостта на изтъкнатите постижения на кандидата. Неговите **приноси в обогатяването на научното знание за туризма са безспорни**. В публикациите на доц. Милева се очертават насоките и механизмите, които придават нов облик на теорията на туризма в съвременния свят с неговата широта и многообразие. Авторът умело прилага интердисциплинарен подход при развитието на всеки отделен изследователски проблем. В същото време кандидатът успява да приложи умело системен подход и комплексен анализ, съчетани с използването на солидни изследователски методи, част от които оригинални и дали повод на не малко автори да се позоват на тези методики и изводи. В този смисъл кандидатът може да се приеме за автор на нови знания и нови методи.

Изследваните от кандидата проблеми са особено актуални и се отличават с ясно формулирана цел, задълбочено проучване и полезни за науката и практиката изводи и препоръки. Рецензираните трудове са с добре структуриран текст, с ясна постановъчна схема, която осигурява естествения преход от общото към частното. Стилът на автора е ясен и точен. Присъща му е логична мисъл, характерна за

трудове с научно съдържание. **Приносителите са негово лично дело.** Библиографският апарат е ползван коректно. Не са констатирани недопустими заимствания от други автори.

Заключение

Въз основа на запознаването с документите по конкурса и оценката на представените публикации могат да бъдат направени следните изводи:

1. доц. д.ик.н. Соня Милева е единствен кандидат в конкурса;
2. Придобила е образователната и научна степен „доктор на науките”
3. Заема академичната длъжност „доцент” в СУ „Св. Кл. Охридски”;
4. Осигурена е необходимата аудиторна и извънаудиторна заетост;
5. Има публикувани учебници по преподавани от кандидата основни дисциплини;
6. Чете лекции в ОКС „бакалавър” и ОКС „магистър”
7. Ръководи дипломанти от ОКС „магистър”;
8. Представена е и е приета за рецензиране достатъчна по обем и несвързана с първата хабилитация научна продукция, включваща 7 монографии, 4 студии, 13 статии, 19 доклада, 2 учебника, 1 учебно помагало.
9. Има множество публикации в чужбина, получили признание и цитирани многократно.
10. Документирани са 194 цитирания от др. автори.
11. В своята съвкупност представените за рецензиране научни трудове съдържат теоретико - методологични и научно- приложни приноси, с които се доразвива научното познание за решаване на съществени проблеми в областта на туризма. От направената проверка по представените материали за конкурса нарушения в процедурата не са констатирани.

Общата ми оценка по критериите и показателите за учебната и научно-изследователската дейност показва, че доц. д.ик.н. Соня Милева Божанова **отговаря на изискванията** на чл.29 и чл.29 „б” от ЗРАСРБ и чл.60 и чл.61 от ППЗРАСРБ за заемане на академичната длъжност „професор” по професионално направление по 3.8. Икономика /икономика и управление по отрасли – туризъм/.

София

02.11.2016г.

Проф. д.ик.н. Невяна Кръстева

Рецензент